

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Avgvstini Valerii, Veronensis Episcopi, De Rhetorica
Ecclesiastica Libri III. Perqvam Ervditi**

Valiero, Agostino

Coloniae, 1582

Praelectiones Tres Ab Avgvstino Valerio, Episcopo Veronae, quibus omnis
Rhetoricæ Ecclesiasticæ explicandæ ratio traditur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69050](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69050)

PRÆLECTIO
NES TRES AB AV-
GVSTINO VALERIO, EPI-
SCOPO VERONAE,

quibus omnis Rhetoricæ Eccle-
siasticæ explicandæ ratio
traditur.

ACOLYTHIS CATHE-
DRALIS ECCLESIAE, ET CLE-
RICIS TVM SEMINARIJ, TVM
TOTIVS DIOECESIS VE-
RONENSIS,

Ioannes Baptista Posseuinus iunior,
S. P. D.

HETORICA Ecclesiastica, quã
Augustinus Valerius, commu-
nis omnium nostrum Episco-
pus & pater, iubente CAROLO
CARDINALE BORROMEO
scripsit, tandem aliquandò ma-
ximo Dei beneficio in lucẽ venit. Faxit Deus
optimus maximus, bonarum rerum omnium
& egregij huius operis primus ac præcipuus
author, fratres charissimi, vt paternũ hoc pa-
storis nostri munus, grato, vt debemus, animo
excipiamus: & pulcherrima, quæ non modò
publicis & priuatis adhortationibus, sed &
scriptis etiam nobis tradit, præcepta, quanta
possumus diligentia, ad vsum reuocemus, &
summam eius erga nos omnes beneuolentiam
agnoscamus; qui (vt omnes probè nôstis) post
delatam sibi episcopalis oneris dignitatẽ, ma-
xima animi sollicitudine in id semp incubuit,
vt nobis omnibus, qui in ipsis adhuc Ecclesiæ
sanctæ (vt ita dicam) foribus sumus, studijsq;
nostris,

nostris, meliori qua posset ratione consuleret:
quod, ut aliquo pacto consequeretur, nullis
parcens laboribus, inter tot, tantasque mune-
ris sui occupationes, non exiguum hoc de di-
cendi ratione opus conscripsit: neque modò
conscripsit, sed quo filiorum suorum utilitati
copiosius satisfaceret; author interpretis perso-
nam induens, tribus pulcherrimis atq; admo-
dum fructuosis, ad vos habitis prælectionibus
seipsum exposuit; quas quod audire non po-
tuerim, cū nondū Veronæ essem, vehementer
doleo: venerunt tamen superioribus diebus,
antequàm vniuersum hoc opus esset impres-
sum, ad manus meas; quas etsi ipsemet, qui eas
habuit, minimè conscripserit, fuerunt tamen,
eo prælegente, auditorum scriptis diligenter
exceptæ; eas maxima sanè cum utilitate & ani-
mi mei voluptate perlégi: in quibus, præter
Latinæ linguæ elegantiam, (cū præsertim ex
tempore loqueretur) sententiarū grauitatem,
& variam doctrinæ suppellectilē admiratus,
cū insignes ex ijs utilitates percipi posse ani-
maduertissem; episcopum (qui nos omnes pa-
terno quodam amore complectitur) pluribus
verbis rogavi, ut (nè quid hac in re desiderari
posse videretur) eas edi permetteret; ex qui-
bus & libri huius utilitatem eximiam atque
necessitatem, & authoris scopum ac metho-
dum; quos etiam eius interpretes & auditores
mores deceant, aliaque quamplurima scitu
dignis-

dignissima, facile percipiamus: quod magno
equidem labore ab eodem impetraui. Accipi-
te igitur, fratres amantissimi, fructuosissima
hec totius huius diuinæ potiùs, quàm humanæ
facultatis prolegomena, vobis à patre vestro
& eiusdem operis authore, accuratè explica-
ta; eaquæ frequenter & studiosè perlegite; ijs
vt, aliquandò librū hunc interpretaturi, (spe-
ro autem fore non paucos è tanta clericorum
copia, qui id breuè possint pro dignitate
præstare) vestra cum laude & au-
dientium fructu, vti pos-
sit. Valete.

Q 4

P R A E.

PRAELECTIO PRIMA.

IN DE magna oritur perturbatio & confusio, charissimi filij, quod non intelligat homines, ad quid potissimum sint nati, & quod eorum studia sint referenda: inde etiam fit, ut eam sacerdotum copiam non habeamus, quam optaremus, & qua maxime haec Ecclesia indigeret; idcirco non desino pro mea paterna erga vos charitate, ac pro meo officio, vos saepe hortari, ut vos ipsi cognoscatis finem vestrorum studiorum, & vestrarum actionum; cogitatis saepe, vos Ecclesia sumptibus ali, ut ad nobilissimum sacerdotij gradum ascendatis, ut ministri Dei, mediatores inter populum & Deum sitis, atque etiam (quod vehementer opto) coadiutores mei in animarum, quas Dominus noster IESVS CHRISTVS fidei meae tradidit, cura; quod ut consequi possitis, in ijs studijs vobis assuescendum est ista aetate, qua maxime sacerdotes decent, nimirum ut oretis, sanctis orationibus delectemini, quando celebrare per aetatem vobis non liceat sanctissimo sacrificio Missae singulis diebus maxima deuotione & attentione intersitis; & cum nondum ad illam aetatem perueneritis, neque illum gradum in Ecclesia teneatis, ut sitis idonei ad docendum, adolescentiam vestram cognitione litterarum, doctrina in primis Ecclesiastica ornetis: & quoniam, (charissimi filij) quamuis doctrinarum & omnium bonorum magister sit spiritus sanctus, ad excitandam tamen humilitatem nostram, requirit saepe Dominus non solum preces, quae quidem multum conferunt, & vita innocentiam, sed etiam studium et diligentiam, quibus disciplina

plina comparantur, hac in re nolite vobis deesse; ego
certè, quantum in me fuit, nunquam defui: non defunt
etiam fratres mei Canonici, qui adsunt, qui cohortatio-
nibus multis vos ad studia & ad omnes virtutes solent
impellere. Cum autem vsu veniat, ut Sacerdos quod ipse
didicerit, ad gloriam Dei communicet cum cæteris, eos
hortando, aut docendo, aut consolando, idcirco in ea par-
te Theologiæ, quæ eius succum possumus dicere, quæ sum-
mis quibusdam cõtinetur, vos versari oportere intelligo;
in qua ut facilius & maiore cum fructu possitis proficere,
& scholasticam doctrinam, quam expultricem errorum,
& catholicæ veritatis fidelissimã ministram nominamus,
(quãtùm ad vestrum officium pertinebit) teneatis, iussi-
mus etiam, ut in logicis versaremini. verùm cum non sa-
cerdotes modò, sed etiam parochi (ut spero) futuri sitis,
quorum præcipuũ est munus, docere populum; hoc etiam
in docendi munere estis erudiendi; præcepta huius artis,
quam Ecclesiasticam Rhetoricã nominavimus, vobis tra-
denda sunt: quæ in re non mihi esse recusandum laborem
præfandi aliquid ad utilitatem studiorum vestrorum iu-
dicaui; cum vehementer cupiam (ut sæpè iam dixi) vos
esse optimos & doctissimos, veros angelos Dei, veros in-
ternuncios, populi ad Deum, & dignos bonorum sacer-
dotum, qui ante vos in hac Ecclesia fuerunt, successores.
Quid igitur agam, ut vestris studijs consulam? proponam
hæc capita explicanda, & munere magistri, multis iam
annis intermisso, fungar, non magna quadam, sed tamen
utilia, & vestris studijs (ut opinor) accommodata, per se-
quar. Explicabo primũ quid sibi velit illa inscriptio, Ec-
clesiastica Rhetorica ad clericos: secundo loco, quis fue-

ut scopus in hoc opere; tertio dicam de methodo, qua est scriptum, & de diuisione librorum; quarto, de utilitate; quinto, quis fuerit author operis; sexto, de interprete; septimo, de legitimo auditore; octauo, qua ratione hac precepta sint ad vsum reuocanda, indicabo: qua autem proposui, explicabo breuius et dilucidius, quam potero, & tribus tantum praelectionibus; alijs enim, & grauioribus occupationibus impediatur. Itaque primum caput aggrediamur, quod pertinet ad inscriptionem. Quia homo ab alijs animalibus, ratione & sermone differt; ut sermone, quo differt ab alijs animalibus, alijs etiam hominibus excelleret, eosque iuaret; Rhetoricam artem inuentam legimus, quam docti homines descripserunt artem bene dicendi, esse collocandam in genere artium sermocinalium, & earum, qua proprium semper finem non consequuntur. Non enim semper persuadet orator, & quamuis non persuadeat, boni oratoris nomen non amittit. Esse, inquam, Rhetoricam artem sermocinalem, comperietis in illa tabella, quam vobis proponimus, & quam vobis memoria commendandam putamus. continet enim omnes scientias & omnes artes, & qua ratione inter se, quasi quadam affinitate, coniunctae quaedam sint, qua ratione etiam distinguantur; hanc nemo vestrum non commendet memoria. Afferet enim haec distinctio artium & scientiarum vobis non minimas utilitates in omni vita; & ad doctrinae existimationem, qua si cum humilitate coniuncta sit, non est negligenda, non minimum conferet. Rhetoricam distinxit Plato magnus sane Philosophus; alteram in Phaedro nominauit philosophicam, cuius preceptis mortales ad bonum perducerentur, eamque miris laudibus effert: alteram

alteram in Gorgia dixit vilem, abiectam, & adulato-
riam, qua lenocinijs quibusdam, populi allicerentur, ac
deciperentur; quo loco idem Plato quatuor enumerat
artes, duas ad animum, & duas ad corpus pertinentes.
Præceptorum copiam, quibus animus conseruatur, ap-
pellat artem siue facultatem legalem, quamuis proprie
scientia appellari possit; iudiciariam verò, appellat fa-
cultatem, qua animus corrigitur. Idem scribit, corpus
conseruari arte gymnastica, qua constat exercitationi-
bus moderatis & oportunis; medicina sanari, cuius tria
sunt instrumenta, (vt omnes sciunt) diæta, pharmacia, et
chirurgia. Tutius autem instrumentum, est diæta, hoc est,
ratio victus. Hac distinctione posita, vir admirabili inge-
nio præditus, facit quatuor artes adulatorias, abiectas, &
viles; quator (quas nominaui) simulantes, & affectantes.
Sophisticam, affectantem, legalem. Affectant enim sophi-
sta & aucupantur famam sapientiæ, cum ab ea longissimè
absint, & quos venantur adolescentes, (vt idem ait Pla-
to) diuites in primis, maximè solent corrumpere; nomi-
nat oratoriam affectantem iudiciariam; patres enim pa-
tria haberi voluerunt oratores, & cum sæpè propriæ glo-
riæ studerent, seditiones maximas concitauerunt, et res-
publicas euerterunt, quam rem non est necesse pluribus
exemplis confirmare. nominat fucatoriam quandam ar-
tem simulantem gymnasticam, qua nonnulli seipsos &
alios decipientes, coloribus & fucis quibusdam, imbecilli-
tatem corporis, aut etiam morbos tegunt, & robustiores se
esse iactant, quàm sint, quod in primis foeminarum vitium
est, quæ ridiculo & miserabili quodam conatu pulchriores
student haberi, quàm sint, propriam faciem plerunque
fœdan-

sedantes, & sibi ipsis, & valetudini parum consulentes.
Quarta erat ars vilis, abiecta, & adulatoria, qua simulabat medicinam; ars coquinaria, palato tanquam regi seruiens, & corpora plerunque debilitans & corrumpens, qua distinctione Socrates Rhetoricam facultatem, analogiam et proportionem quandam habere cum coquinaria per irrisionem dixit; quanquam, (vt verè dicamus,) videntem dicere verum quid vetuit? Cicero, qui maximam in dicendo laudem est consecutus, ita hac de re iudicauit, Socrate in irridendis oratoribus, oratorem summum apparuisse. Nos hac misa facientes, Rhetoricam non adulatoriam, vilem, et abiectam, qua seditiones concitantur, nec philosophiam tantum, qua ad bonum philosophi cognitum, homines perducerentur, hoc est, ad morales virtutes; sed Ecclesiasticam, quam ad beatam & aeternam vitam populus erudiretur; qua regnum Dei augetur, seuisima sathana tyrannis minueretur, & sancta Ecclesia ornaretur, tradimus. Illud nomen, Ecclesiastica, additum est, vt intelligatur, nihil contineri in hac arte, quod magistra veritatis Ecclesia non probet, non doceat, quod in sanctis literis, aut in sanctis doctoribus non reperiatur, aut saltem per similitudinem quamdam, ad interpretationem sacrorum librorum, aut ad sententias patrum non possit referri. Neque meo iudicio quenquam debet offendere, quod nomine Rhetoricæ vtamur, cum iam ostenderit & Platonem, Rhetoricam philosophicam cognouisse, & cum iam explicauerimus, quid eo nomine intelligamus. Aristoteles de Syllogismo primum, deinde de varijs speciebus Syllogismorum, differuit in logicis: ita nobis liceat huius nobilissimæ artis Rhetoricæ, quæ Ecclesiastica dicitur,

tur,

aur, separatim de Syllogismo demonstratiuo, qui scien-
tiam pareret, libros duos conscripsit. & quemadmodum
nomen Rhetorica non improprie (vt ostendimus) vsurpa-
uimus; vsi etiam sumus alio nomine minimè vsitato; loco
enim concionatoris, siue doctoris, vsi sumus saepe hoc no-
mine oratoris Ecclesiastici; tum quia nobis non fuit pro-
positum, concionatoribus, viris in multiplici doctrina ver-
satis, qui iam multis exercitationibus & laboribus Eccle-
sia Dei profuerunt, & magnam laudem sunt consecuti,
praecepta tradere; tum maximè, quia accommodauimus
paucula haec praecepta, quae tradimus, breuibus etiam sermo-
nibus, qui habentur inter Missarum solennia, aut etiam,
qui habentur in societatibus ad excitandos homines ad
pietatem: in quibus tantum qui versantur, concionatoris
praestantissimo nomine minimè dignos putauimus. Ità aut or-
torem Ecclesiasticum describimus, non virum bonum tan-
tum, (quemadmodum definiuit Quintilianus) dicendi pe-
ritum; sed virum non solum bonum, & dicendi facultate
instructum; verum etiam sanctis quibusdam moribus ve-
nerabilem auctoritate, à CHRISTI Vicario, siue ab eius
ministris, episcopis, sibi concessa, non seipsum: sed CHRIS-
TUM praedicantem; & oves CHRISTI, salutari
verbo pascentem; non suam, sed Dei gloriam querentem;
quales, vt vos singuli euadatis, vehemèter studeo & opto.
Secundum caput erat propositum, vt declarem scopum
huius operis hic autem est; vt dicendi facultate instructi;
mecum saluti huius Veronensis populi, consulatis. Vultis
vt apertius, quid mihi in hoc opere propositum est, expli-
cem vobis? commemoro, quae sanctissimus Archiepiscopus
Braccharensis in quodam libello, qui inscribitur Stimu-
lus

las pastorum, obseruauit: De Ioanne Baptista scriptum est, quod esset vox, in ea significatione, qua apud Terentium in illa comœdia, qua inscribitur Adelphis, illa uerba vsurpantur, Quantus quantus es, totus sapientia es: in quo etiam sensu legimus, in fabulis philomelam dictam totam uocem, quam cum uidisset lupus, quia eam magnum quid esse, ex uoce putauerat, ita dixisse fertur, Tu tota uox es, nihil prætereà. Scopus igitur huius operis, (charissimi filij,) non est alius, nisi ut philomela Dei sitis, nihil prætereà; uoces Dei sitis, organa diuinæ bonitatis & tuba CHRISTI. Et quamuis etiam sine his præceptis in nobilissimo concionandi munere uersari facile possitis, à Spiritu sancto, qui est uerus magister, edocti, & dicendi exercitatione adiuri, uitalia tamen uobis fore hæc præcepta putauimus. Quidquid enim scriptum est in hoc opere, ex obseruatione sanctissimorum hominum & grauissimorum scriptorum, collectum est. Interrogatus beatus Dominicus, qua ratione pulcherrimas res, quas dicebat, excogitasset; & ita diceret, ut audientes in admirationem traheret; respondisse fertur; ea se in charitatis libello reperisse. Verissimum est, (quis neget?) optimam magistram esse charitatem; energiam quandam, & quasi uitam orationi asserre. sed tamen (ut beatus scribit Bernardus) ut lucere tantum, est uanum; ita ardere tantum, uideri potest parum, & idcirco cum charitate coniungendam esse scientiam, & præceptorum cognitionem, quispiam iure existimauerit. Ad reprimendam hominum superbiam, & ad erudiendos nos ad humilitatem, iussit Dominus, ut artes & scientiæ labore compararentur. quamobrè labor suscipiendus

piendus est à vobis alacriter, vobisque est enitendum, ut
hæc, quæ collegimus præcepta, ita ad usum reuocetis, ut
me nunquam meæ industria pœniteat. Beatus Iob de se
ipso loquens dixit; Si fructus terræ absque pecunia com-
edi; quæ verba explicans sanctissimus Pontifex Grego-
rius, interpretatur, nihil esse aliud, fructus terræ sine pe-
cunia comedere, quàm Ecclesiæ emolumenta percipere,
& prædicationis officium non præstare. Multi fuerunt
viri, ingenio & doctrina excellentes, qui, præcepta ad
dicendum tradiderunt, quorum copia nè obruemini, &
nè varijs exemplis, quæ vestræ salutis & populorum,
nullam aut minimam vtilitatem afferrent, vestra stu-
dia retardarentur, scriptum est hoc opus. Vos autem
moneo, ut caput huius artis, quam Ecclesiasticam Rhe-
toricam nominauimus, non putetis (ut Cicero sua Rhe-
toricæ esse putauit) calare artem, sed præstare, quæ do-
cueritis. Quo loco imprimatis velim in animis vestris
tres pulcherrimas sententias; Primam Gregorij Na-
zianzeni, quem nihil, si eius in dicendo vim considere-
mus, prohibet nos appellare Christianum Demosthenem;
oportet prius mundari, & sic alios mundare; oportet
lumen fieri, & sic alios illuminare; sapientem prius fie-
ri, & sic alios facere sapientes; ad DEVM accedere,
& sic ad alios ad DEVM adducere: sanctificari, &
itâ sanctificare; manus habere rectas, & sic cadentibus
porrigere manum. Altera est sententia beati Augustini,
quæ, datè operam, ut nunquam in vos possit conueni-
re; exaudi te ipsum, durissime, immanissime, surdissime
doctor; quid mihi lingua aurea, & cor ferreum? cum
multò facilis sit loqui, quàm præstare, quæ loquimur.

Itâ

Ità se res habet: magis mouent facta, quàm verba. & maiore in honore illi habentur, quos cùm videmus, admiramur, quàm cùm audimus. Pulchra etiam sententia est beati Gregorij; Cuius (inquit) vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Hæc idèd à nobis dicta sunt, vt intelligeretis, scopum nostrum fuisse; clericis tantum præcepta tradere, & illis quidem bonis; eorū studijs prodesse, nobis propositum fuisse, vt Ecclesie & populo Christiano consuleremus. Et hæc hodierno die satis dicta sint, fortasè etiam plura, quàm oportuit, vt à vobis possent memoria commendari; sed quia tribus prælectionibus omnia, quæ proposuimus capita, sunt explicanda, idèd tam multa diximus.

PRAELECTIO SECVNDA.

TERTIVM erat caput, charissimi filij, vt de methodo, qua hoc opus est scriptum, & de diuisione etiam librorum, diceremus aliquid. ità igitur se res habet; omnis pulchritudo, ab ordine proficiscitur, ità vt ordo à Platone appellatus sit anima rerum, & appellari etiam possit anima artium et scientiarum. Declaro, quid sit methodus: vos diligenter attendite; ea enim, quæ multo tempore, & nō minimo etiam labore collegeram, breuiter & dilucidè (vt spero) vobis ante oculos ponam; quæ, si diligentiam adhibueritis, maximam vobis vtilitatem afferent, non solùm ad intelligentiam huius operis, sed ad variam et multiplicem rerum cognitionem. Itaque methodus sic describatur, quemadmodū descripta fuit à Philopono Aristotelis interprete, Via breuis docendi, cum ratione instituta. Ille autem docendi rationem optimam tenet,

breuis docendi cum ratione instituta. Ille autem docendi rationem optimam tenet, & vir (vt ita dicam) methodicus nominari potest, qui adhibet modum docendi, qui adhibet instrumenta accommodata tractandis theorematibus, & qui in scientijs & artibus disponendis, ordinem quendam vniuersalem seruat. Modus docendi, in hoc in primis est positus, vt habeatur ratio rerum & personarum, diuerso enim modo res traduntur; vt disciplina mathematica formam solam considerant: naturalis scientia cōsiderat omnes causas, sed in primis materiam; philosophia de moribus, atque etiam artes, maxime per causam finalem traduntur. Quod si quis disciplinas mathematicas docens, omissa forma, alias causas inuestigaret, ita moralem philosophiam tractans, per alias potius causas, quàm per finalem doceret; is non adhiberet modum docendi; is methodum ignoraret. Cum autem diuersa sint genera hominum; & alij moueantur exemplis; alij subtilibus argumentis conuincantur; si quis ad populum (vt nonnulli faciunt) sermonem habens; exquisito & auscultatorio illo docendi genere vteretur, is sanè careret methodo. Instrumenta autem docēdi artes & scientias, sunt quatuor, quod quidem hac ratione comprobari potest: nam aut docemus essentiam rei, aut probamus proprietatem aliquam inesse rei: essentia autem & natura rei explicatur definitione; definitio autem cum ex genere & differētia constet, genus inuenitur resolutione; differētia diuisione: quamobrēm diuisionem & resolutionem, docti viri dixerunt, seruire definitioni: demonstratione verò ostenditur, aliquam proprietatem inesse subiecto. Rem illustremis exemplis, è morali philosophia sum-

R

ptis,

pris, ut fiat notior. Virtutem moralem dicimus habitum
in mediocritate constitutum; hac est essentia virtutis;
huius definitionis genus, est habitus; quod quidem genus
instrumēto resolutionis inuenitur, hoc modo: Qui ex vir-
tute agit, non agit temerè, nec est varius: verbi causa, qui
virtute iustitiæ est ornatus, non temerè exercet iustitiam,
neq; interdum est iniustus. ex habitu igitur agit. præterea
cum prudentia, iustitia, temperantia, & fortitudo, sint
virtutes, & veluti species; in quo illæ consentiunt; illud
erit genus; hoc autem est habitus. Diuisione verò reperi-
tur differentia, hoc modo: Cum habituum animi, alij sint
intellectiui, alij actiui: & actiuorum, alij sint in excessu,
alij in defectu, alij in mediocritate positi; virtus certè est
habitus, non in excessu, neq; in defectu. sunt enim vitia,
ut auaritia & prodigalitas, sed in mediocritate positi, ut
liberalitas. sic autem ostēditur hæc proprietas; verbi causa,
Virtutem expetendā esse, quia est bona, quia est ama-
bilis; quod sic ostenditur: Omne bonum est expetendum,
virtus est bona, ergo est expetenda. Hoc ipsum quod di-
xi, alijs exemplis illustrare, esset superuacaneum; facile
esset quàm plurimis. Porro ordo non solum in distinctione
rerum, & auditorum, & in questionibus tractandis, sed
etiam in disponenda tota arte & scientia, versatur. Est
autem ordo, dispositio partium inter se, & est quedam
relatio; hæc autem est aut simplicium partium ad magis
compositas, aut compositarum ad simplices, aut reductio
partiū ad vnum. Vnde tres oriuntur ordines, resolutiuus,
compositiuus, & definitiuus; resolutiuus, est aptus ad in-
ueniendum; compositiuus, ad docendum; definitiuus ad
memoriam. Compositiuo vsus est Aristoteles in Logicis,
tractat

tractat enim de summis rerum generibus, hoc est, de decem predicamentis, deinde de propositione, tertio de Syllogismo, de quæ eius speciebus, demonstratiuo, dialectico, & sophistico, Eodem vsus est in Philosophia naturali, incipiens à principijs, & progrediens ad corpora simplicia, deindè ad magis composita, huncq; eundem ordinem licet animaduertere in tractatiõe sacra theologiæ, quam viri, ingenij acumine & multiplici doctrina præstantes, adhibita methodo, tradiderunt: primus omnium Latinorum, Ioannem Damascenum scriptorem Græcum imitatus, is qui magister Sententiarum est appellatus: agit enim primùm de Deo, de quæ eius attributis; deindè de creaturis, tum de homine, de quæ CHRISTO, propter nos homines & propter nostram salutem homine facto: vltimo loco de virtute, de quæ sacramentis disserit. hunc ordinem compositiuum, naturæ ordinem etiam docti homines appellârunt. Resolutiuo vsus fuisse Aristoteles, si artem logicam aggressus esset explicare à Syllogismo; & si in philosophia naturali, de animalibus primùm egisset, & vltimo loco explicasset principia. Aptior est multo hic ordo ad inueniendum, quàm ad docendum. Definitiuus ordo est, cum statim à principio operis, proponitur definitio; & nihil aliud tractatur, nisi explicatio ipsius definitionis: quem ordinem adhibuit Galenus in arte medicinali, & nos conati sumus adhibere in hac Ecclesiastica arte tradèda. Sic enim desinimus Rhetoricam Ecclesiasticam, esse artem inueniendi, disponèdi, et loquendi omnia, quæ ad salutem animarum pertinent, docendo, mouendo, & conciliando, vt persuadeamus, regnum Dei augeamus, et minuamus tyrannidem sathana.

Quorsum hæc, dicitis charissimi filij? A nobis idem hæc, multo iam tempore intermissa, & penè oblita, repetenda iudicauimus; ut ostenderemus hoc, quod vobis proponimus, opus non prorsus carere methodo, adhibitus est modus docendi, habita ratio rerum, de quibus agitur; crassa quadam minerua, ad vestrum captum, præcepta tradita sunt: sunt etiam comprobata exemplis, ex sanctis patribus sumptis, populariter scriptis, hoc est, quibus populus possit instrui. Instrumenta quatuor, de quibus diximus, in toto opere adhibuimus: Diuisione sæpè vsi sumus, cum legem distinximus, cum de varijs virtutibus & peccatorum generibus egimus, inuenientes locos communes. instrumento resolutionis adiuti plurimum sumus: definitionibus abundat opus. quid essent singula virtutes & peccata, aperuimus: demonstrationibus ab effectis, interdum vsi sumus; nam demonstrationes à causa, afferre non fuit necesse, cum præcepta Rhetoricæ tradamus; verbi causa, cum probauimus, neminem ladi nisi à semetipso, quia peccatum tantum est malum; cum ostendimus, humiles esse sapientes, quia se ipsi cognoscunt. In tradenda autem tota Ecclesiastica hac arte in vniuersum, libuit ordinem definitionum adhibere, accommodatum ad memoriam; ut iudicarem, tenenda quidem & memoria mandanda esse præcepta, sed exercitatione ad vsum reuocanda; in ijs præceptis discendis, multum temporis minimè ponendum, plura esse boni sacerdotis officia: præcipuum, docere: quod fit non tam præceptis, quàm sancta quadam simplicitate & vitæ exemplo. Distinximus autem opus in tres libros, grauissimum philosophum & naturæ scribam Aristotelem imitati: primò enim, quæ ratione auditores doceren-

tur:

tur: secundò, qua ratione commouerentur: tertio, qua conciliarentur, aperuimus. ita (vt summus ille vir fecit) nos etiam conati sumus hoc opus distinguere. Integram autem totius operis diuisionem, in quadam tabella constituemus, ad vsum studiorum vestrorum; vt cum praecepta vobis explicabuntur, ea non omninò vobis noua videantur. De utilitate huius operis dicamus aliquid, vt magis ad diligenter legendos hos libros excitemini. Attende tibi & doctrinæ; insta in illis; hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, et eos, qui te audiunt, scripsit B. Paulus ad Timotheum. Saluum igitur cum faciat seipsum & alios, qui in Ecclesiastico dicendi munere ritè versatur; facile perspicitur huius artis utilitas, quæ, praecepta ad benè dicendum, continentur. Diuus Gregorius, tanto facilius & citius remitti vniciq; peccata, scripsit, quanto diligentius quis populis munus prædicationis præstiterit. Quod de episcopo sanctissimus episcopus Braccarensis (quem paulò antè nominauimus) scripsit, liceat mihi accommodare etiam ad parochos. Quid est aliud, (charissimi filij,) aut quid aliud potius esse deberet parochus, quàm sol suæ parœciæ? homo totus ignitus, animarum saluti totus intentus, exemplo semper, verbo sapissimè prædicans? Vt sitis igitur lucernæ ardentes, Ioannes Baptistæ præcursoris Domini imitatores, Ecclesiastica Rhetorica cognitio non minimùm proderit. Quam magnum sit lucrum, vel vnã tantùm animam lucrari Christo, eiusdem saluatoris testimonio confirmari potest; qui de peccatore, pœnitentiã agente, dixit letitia exultare choros Angelorum, & beatas omnes animas, quæ visione Dei perfruuntur: non vnã aut duas, quod est ma-

gnū, vt diximus, sed innumerabiles animas, ciuitates in-
tegras & prouincias, Ecclesiastici oratores ad Deū con-
uerterunt, erroribus multis purgauerunt, ad sanctam re-
ligionem traxerunt, legibus & sanctis institutis, seditio-
nes & perturbationes varias sedantes, stabiliērunt. quod
quā acceptum sit Deo, & quā utile ei, qui hoc potest
præstare, quiuis facile intelligit. De utilitate hæc satis di-
cta sint. Plura dixissem, si fuisset neceſſe; sed quoniam (vt
animaduerto) ad hanc facultatem percipiendam, satis
vestra spē estis incensi; reliqua capita explicemus. Lau-
dantur authores librorum; vt inde eorum auditores ex-
citantur ad eos studiosè legendos: idcirco interpretes A-
ristotelis, cum miris laudibus efferunt, & non immerito
summum philosophum, natura miraculum, & eiusdem
veluti fidelissimum scribam nominant, vt inde homines
ad eius studium alliciant: sic fecerunt Platonis, sic Cice-
ronis, sic etiam scholasticorum, hoc est, magistri senten-
tiarum, B. Thomæ interpretes. De huius Ecclesiasticæ Rhe-
toricæ authore quid dicam? cum reuera, quis fuerit eius
author, non sit facile statuere. Vt paucis, quomodo se res
habet, aperiam: nec meum est hoc opus, nec non meum,
Carolus Cardinalis Borrhomæus, de quo, quia non adest,
hæc pauca mihi liceat dicere; vir certè excellenti pietate
in Deum præditus, & ad pristinum candorem Ecclesia
restituendum, his temporibus à Deo ecclesiæ datus: is vir,
qui nunquam aliud cogitat, quā nobilissimam illā Me-
diolanensem Ecclesiam ornare, & alios Episcopos, quos
omnes fraterno quodā amore complectitur, ad idem stu-
dium non cessat excitare; ita vt Itatorum Episcoporum
stimulus nominari merito possit; is, inquam, animo conce-
pit

pit hanc Rhetoricam Ecclesiasticam, à principio (vt in-
genuè fatear) me etiam aliquantulum repugnante, &
eius sententiæ contradicente: delineavi opus, laboravi et-
iam, quantum occupationes meæ multiplices concesserunt,
aliquot menses. Doctissimus vir, & præstanti iudicio
præditus, frater Hieronymus Vielmus Ordinis Prædicatorum,
Episcopus Emonensis, quo etiam doctore, dum Romæ,
magna sua cum laude publicè sacrâ Theologiam profiteretur,
sum vsus, delineato à nobis operi, magnam utilitatem,
pro sua multiplici doctrina, & magna in me beneuolentiâ,
asseret: aliqui etiam è patribus societatis Iesu, quam
societatem, filij, si quis florem Ecclesiæ, iudicij, &
bonarum literarum sanctam quandam academiam nominet,
non errabit, iuuabunt hoc opus; & homines in sacrarum
literarum studio, & sanctorum patrum lectione versantes,
ea præstabunt in expoliendo hoc opere, quæ ipse, varijs
occupationibus distractus, magno etiam labore, præstare
minimè possem. Curabit etiam Cardinalis amplissimus,
Ecclesiasticæ Rhetoricæ (vt ità dicam) pater, vt eruditi
homines, & in Ecclesiastica eloquentia versati, quos
fouet, quos etiam alit, aliquid laboris & industriæ,
ad perficiendum hoc opus conferant. filij, hoc opus
cum erit perfectum, si Cardinalis Borromæi opus esse
existimabitis; putate eius auctorem esse Spiritum sanctum;
spiritu enim sancto, vt multa sunt indicia, vir ille Dei
ducitur: si meum putabitis, quia illud delineauerim; ex
patris vestri industria & labore, aliquot fructus percipietis:
quem enim magis non doceant paterna præcepta, quàm
aliorum? & quis domestica disciplina nõ delectetur magis?
& hæc hodierno die sufficiant.

PRAELECTIO TERTIA.

DICAMVS de interprete Ecclesiasticae Rhetoricae; quod non facimus, ut illum, qui interpretaturus est hos libros, doceamus, non eget enim ipse (ut opinor) meis praeceptis; sed quia spero, fore aliquando, ut è vobis futuri sint aliqui, qui hanc eandem Ecclesiasticam Rhetoricam, ijs, qui succedent acolythis, in vestra schola, et ijs, qui seminarium admittentur, sint explicaturi. Quis ad munus docendi deligitur, raro admodum accidit, ut ei desit satis bonum ingenium; et in primis etiam artibus, & in ea potissimum, quam explicaturus est, non sit versatus: si quis enim adiumento ingenij caret, quid est, cur alios velit docere? Regium est, filij, docere. videtur enim aliqua ratione, qui docet, dominari, impellere, & trahere animos, quocunque vult. Quo loco facere non possum, quin deplorem peruersam quorundam opinionem, qui genus hominum admodum utile contemnunt, atque etiam in inuidiam adducunt; quasi verò cum non turpe, immò honorificum sit discere, non magis honorificum sit docere. sed profectò id accidit, ut qui in docendi munere versati sint, malè audierint, & contemptui haberi coeperint, quia sordidè nobilissimam docendi artem exercuerunt: quo magis aliqui pueros docent, etiam in primis Grammaticae elementa, eo magis amandi, atque in honore habendi essent, quia misericordiam, nobilissimam virtutem, maximè exercent: sed praeclarum, immò potius sanctum, officium docendi, innocenter & sanctè exercendum est. Nos autem quid requiramus in interprete Ecclesiasticae Rhetoricae, diligenter attendite. Iudicium requirimus, cognitionem in primis Rhetoricae, Dialecti-

ca, &

ca, & primarum artium, studium sanctorum patrum, diligentiam, modestiam in disputando, atque etiam humilitatem. Iudicium doctus vir appellavit succum prudentiae, quod in hoc maximè consistit, ut interpres non omnia eundem in locum congerat; ea tantum seligat, quae ad interpretationem loci, quem explicandū suscepit, pertinent: alia in aliud tempus omittat, ut praestanti iudicio vir Horatius praecepit in sua Poëtica. Iudicij sanè magna est penuria hac tempestate, quod quidem magna ex parte, à superbia proficisci, iurè quispiam posset existimare. dum enim non haberi doctissimi viri, magistri horum temporum timent, inculcant saepè quaestiones difficillimas; nihil aut parum ad verba, quae sibi explicanda proposuerunt, pertinentes; ità ut commodissimè dici possit, Non erat hic locus. Iudicij largitor est, ut ceterorum bonorū, Dominus: à natura, semina iudicij insunt in praeclaris quibusdam ingenijs, quae tamen exercitatione & cōsuetudine doctorum hominum excoluntur. Auscultatorio & exquisito docendi genere non utatur interpres Ecclesiasticae Rhetoricae; breuitati & perspicuitati studeat; non vir magnus, sed perspicuus interpres, haberi cupiat; ingenijs vestris consulat, non famam doctrina aucupetur. Optamus vehementer, ut in pulcherrimis illis libris, quos Aristoteles scripsit ad Theodectem, sit versatus: ad illius enim grauisissimi viri imitationem, hoc opus studuimus disponere. ex commentarijs, qui scripti sunt in eos libros, multa sumere poterit, quae vestris studijs maximè conferent. Grammaticam, nutricem omnium artium & scientiarum, non immeritò alio loco appellauimus; & saepè huius aetatis deprauatam consuetudinem de-

plorauimus, quòd quidam sine lacte huius nutricis, ve-
luti infantes, ad nobilissimas artes se conferant; quod
in publicis etiam gymnasiis accidere, facile quispiam po-
terit obseruare. Placebit igitur, vt in explicanda hac
Rhetorica Ecclesiastica, non solum congruè, sed Lati-
nè etiam, & (si fieri poterit) elegantia quadam Eccle-
siastica, interpre's sententias explicet. Cùm autem ma-
gna sit affinitas inter Rhetoricam & Dialecticam; mihi
valdè probatur, vt is, qui munus Ecclesiasticæ Rhetori-
cæ explicandæ suscepit; in Dialecticis sit versatus, hanc in
primis ob causam, vt de varijs argumentorum generi-
bus, de enthymemate, de exemplis, de què locis commu-
nibus possit ità differere, vt facile ea, quæ dixerit, in ani-
mis vestris imprimantur. Optamus, vt in sanctorum pa-
trum libris sit versatus huius Rhetoricæ interpre's, ad huc
vsum, vt præcepta, quæ tradita sunt in hoc opere, exem-
plis magis illustrentur; & non solum, vt vestris studijs
magis possit prodesse, sed etiam, vt profit operi, (quod etsi
non est editũ, quia non est perfectum, vobis tamen ità po-
stulantibus, explicari promittimus) illud augeat, atque
etiam exornet: & idcirco modestiam & humilitatem
in eo etiam requirebamus. quamobrèm? dicitis. ob hanc
causam, non minùs modestiam, quàm doctrinam, in Ec-
clesiasticæ huius Rhetoricæ interprete, optamus, nè vos e-
rudiamini ad ostentationem; & nè argutijs quibusdam
ea, quæ diuinitus vobis tradita sunt, iudicij semina, ista
vestra atque corrumpantur. Hanc ob causam sanctus Gre-
gorius Nazianzenus in libro de moderatione adhibenda
in disputando, tradit quasdam regulas admodum vtilis,
quibus ad modestiam & humilitatem possitis erudiri. ità
enim

enim summus ille vir scribit: Non modestum tantum & humilem eum appellamus, qui de seipso parcè & cū paucis loquitur, & infimos humaniter complectitur; sed qui locum dicendi libenter illis, ad quos pertinet, relinquit, et se fatetur nescire, quod non optimè tenet. Et paulò post inquit, se malle esse ignarū, quàm curiosum; et stupidum, quàm audacem in pronunciando. Quæ verba utinā considerarent illi, qui tanta cum voluptate de omnibus rebus altercantur: utinā etiā considerarent ea, quæ idem vir grauiſſimus in 1. lib. de Theologia, scripsit: Non esse cuiusuis, neq; quouis loco, neq; quouis tempore, de rebus diuinis differere: quod quidem ante hunc Theologorum eloquentiſſimum virum, animaduertit etiam Plato, qui in septimo de re publica libro, prohibuit adolescentes, in vtriusq; partem, artis quibusdam disputationibus contendere, id quæ duplici de causa, nè ad ostentationem erudirentur, & nè iudiciū corrumperent. Quæ cautio, multò magis in sacra Theologia est adhibenda, adolescentibus in primis, atq; etiā illis, qui in scholastica doctrina versantur. nunquam (vt in benè institutis monasterijs & congregationibus fieri consuevit) disputationes instituuntur, nisi presentibus ijs, qui nōrint & possint disputātes in officio continere, et eorum argumenta soluere. Quamobrè modestum in primis esse, hoc est, alienum ab omni arrogātia & ostentatione, de seipso rarè & parcè loquentem, in disputationibus gloriam minimè captantē, cupimus esse Ecclesiasticæ Rhetoricæ interpretē. Nō tam enim disputationibus, quā dilucida & breui quadā explicatione, præcepta Ecclesiasticæ Rhetoricæ in adolescentiū animis sunt imprimēda. Requiro etiam humilitatē; tum quia humilitas
est

est

est soror sapientiae: tum maximè, nè indignum putet, vi-
ro illis, quæ dixi, adiumentis instructo, librum adhuc mi-
nimè editum, & nondum perfectum interpretari; quod
tamen faciet, si gloriam Dei & vestrorum studiorum v-
tilitatem, (vt pium hominem decet,) spectabit. Iam
verò septimum sequitur caput, quod erat, vt de legitimo
auditore Ecclesiasticæ Rhetoricæ diceremus. Vel medioc-
re etiam ingenium sufficit, vt quis hac in arte possit pro-
ficere. eius enim præcipuus author est Spiritus sanctus, qui
vt effugit fictos, & non habitat in anima subdita pecca-
tis, ita bonitatem amat. Bonitatem igitur, quam purita-
tem nobis liceat nominare, in auditore huius operis re-
quirimus: hoc animo ad audienda hæc præcepta, vos con-
feratis, vt animas perducatis ad Christum: faciatis pri-
mùm, quæ alijs facienda proponitis: ideò hæc præcepta
ediscatis, & mandetis memoria, vt matri vestræ, vt Ec-
clesiæ Veronensi seruiatis, vt Episcopum & patrem ve-
strum aliquando vestra opera adiuuetis. Quo loco facere
non possum, quin feruentia quædam ingenia (vt mode-
stissimo verbo vtar) quæ me sæpè tristitia afficiunt, allo-
quar, quæ nulla doctrina satiari ista ætate possunt, quæ
magistros etiam doctos interdum fastidiunt, & Veronen-
sis diœcesis finibus minimè contenta, vagantur nimium, et
quid cogitant, sæpè nesciunt: ingrati & desertores filij,
se stultè à matris amplexibus, conantes diuellere. quasi
verò multi inueniri possint patres; & alio in loco facile
sit reperire cibum, quo eorum animi pascantur, lacte ma-
terno suauiore. Ità se res habet, mihi credite: nec omni-
bus Romæ parati sunt magni honores; nec sunt etiam ex-
petendi; sequuntur etiam interdum qui eos fugiunt.

Quam-

Quamobrè mundum vestrum putetis Veronam, & Veronensem diocesim: ideo enim in hac diocesi nati estis, ideo, tot & tam magnis laboribus erudimini, ut matrem vestram consolemini, ut patrem vestrum magnis laboribus subleuetis. Diligentia, (charissimi filij,) est necessaria. Quarè commodissimè accidit, ut opinor, ut hoc opus non sit editum, ut singulis diebus eius partem vobis describere sit necesse: hoc conferet plurimum ad excitandam, atque etiam alendam diligentiam vestram: & fiet fortasse, ut scribendo hæc præcepta, memoria vestra magis hæreant. Hoc certè est verissimum, antequam ars imprimendorum librorum esset in usu, non tantus fortasse fuit numerus eorum, qui docti appellari noluerint; sed ij, qui eo tempore literis se tradiderunt, fuerunt longè doctissimi: ita ut, qui proximis annis vixerunt, & magno in honore sum habiti, cum illis doctrina minimè conferri posse videantur. Diligentia vestra apparebit in hoc, si non semel hoc opus descripseritis. Quòd si Demosthenem legimus, ut populum Atheniensem, in quam vellet sententiam, traheret, octidès conciones Thucydidis descripsisse; quanto magis seruus Dei, minister Ecclesiæ, ut animas lucretur CHRISTO, easq; ad caelestem patriam perducatur, Ecclesiasticam Rhetoricam, artem maximè vtilem describere, & eius præcepta in animo suo imprimere debet? Diligentia etiam laudem assequemini; si vobis singuli, commentarios, memoria causæ conficietis; in quos, quæ singulis diebus audieritis, cõgeratis. ut legere & non intelligere, negligere est; ita audire & non commendare memoria, & non reuocare ad vsum quod audieritis, conterere tempus est. Scitis, in quo diligentia vestra potissimum

mum sit posita? in hoc, vt saepe interrogetis magistrū ve-
firum, adhibita magna modestia, interrogetis etiam do-
ctos viros, qui in hac Ecclesia nō desunt: pulchra enim &
appositè facta interrogatio, & opportuna dubitatio, est
iudicium diligentiae, & ornat vestram aetatem. Requirō
in primis humilitatem: noui enim è vobis quosdam, qui
multum proficerent, si se iam profecisse non arbitraren-
tur. Ex ijs & iam, quibus vos successistis, quibus non deest
ingeniū & mediocris etiā cognitio, boni sacerdotes atq;
etiā parochi euasissent, si sibi ipsi nō defuissent, si nouissent
illud, atq; etiam obseruassent; Festina lentè. Itaq; inscri-
batur ante fores huius gymnasi, Puri, diligentes, atque
humiles, tantum ingrediantur. Vltimo loco erat propo-
situm, vt diceremus, qua ratione Ecclesiastica Rhetorica
praecepta ad vsum essent reuocanda; quod si explicarem,
vt res ipsa postulat, quarta etiam praedictio esset necessa-
ria; sed, vt dixi, alijs grauioribus occupationibus impe-
dior. Non est difficile, praecepta vniuscuiusq; artis disce-
re, atque etiam memoria mandare: difficile est, illa ad
vsum reuocare. Praecepta Rhetorica, praecepta Dialecti-
ca, theorematum etiam artis medica, breui tempore facile
percipi possent; vt autem ad vsum reuocentur, vix vna
sufficit aetas. Quamobrè B. Augustinus scriptum reli-
quit. Acria ac feruentia ingenia, exercitatione potius &
imitatione eloquentissimorum hominum, quàm Rhetor-
um praeceptis, ad laudem peruenire consueuisse. quòd si
quis idem iudicauerit; nō idèd tamen concludet, non vti-
lem esse praeclaris ingenijs cognitionē etiā praeceptorum,
qua ex ea ipsa obseruatione, qua adiuuantur, proficiuntur.
Hunc in modum reuocabitis ad vsum ea praecepta,
qua

qua de credendis tradita sunt: verbi causa, Explicantes illa verba Saluatoris, dicta Maria Magdalena; Fides tua te saluam fecit, de vtilitate credendi, dicetis; fides non sufficere; ostendetis, operibus esse comprobandā: credendum Deo; quia nunquam fallit, quia est optimus, quia est potentissimus, quia est sapientissimus. poteritis etiam sumere definitionem fidei, quae est posita, vbi de virtutibus agitur; & inde sumenda propositiones, sumenda etiam argumenta ad dicendum. Itā etiam explicantes illam propositionem, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, vitam Christianā esse regulā amoris ostendetis: omnes calamitates nasci, quia vtimur fruendis, & fruimur vtendis, vt S. dicebat Augustinus, quia non diligimus, quae diligenda, quia in diligendo peruertimus ordinem: exhibitionem operis esse indicium amoris: sermones Dei, esse praecepta Dei: adhibetis autem locos, qui in secundo libro explicati sunt, ad excitandum amorem pertinentes: deinde vtimini illis formis dicendi, de quibus in tertio egimus, monebitis, hortabimini, increpabitis, cōminabimini: nitimini omni studio & diligentia, vt ab amore saeculi populum pertrahatis ad amorem Dei. Ad vsum reuocabitis praecepta: si in conscribendis sermonibus, quos coram me habere consueuistis, interdum diligentia adhibueritis: si hanc legem vobis praescripseritis: nihil vos dicturos, quod cum praeceptis huius artis non consentiat: quod assequemini, si in margine locos citabitis, si antequam in publicum prodeatis, inter vos conferetis quod dicturi estis: rogantes fratres, vt vos corrigant: admittere autem reprehensiones, est praecleari ingenij & bonorum morum indicium. Vobis etiam contigit acolythis,
vt Patrem

vt Patrem Alexium Figliuccium, quem habetis conscientiarum vestrarum moderatorem, eundem habituri sitis iudicem & correctorem vestrorum sermonum, virum bonum, & Ecclesiastica eloquentia ornatum, quem quotidie auditis. Sed quia nimium, hodierno die sermonem protraxi, vt absoluerem, qua proposueram: aut, vt capita qua proposui, attingerem; finem facio, & vehementer hortor fratres meos Canonicos, qui adsunt, vt cum ipse vos presentia iuuare, non sapere, vt optarem, possim: ipsi vos iuuent sua presentia, et suis cohortationibus excitent; quod eos facturos, pro sua in vos charitate, et pro amore, quo affecti sunt erga hanc communem matrem vestram, & sponsam meam, Veronensem Ecclesiam, confido.

*
*
*

F I N I S.